

BEATA TOKAJ
przedmowa
HUBERT IZDEBSKI

SŁOWNICZEK WYBORCZY – WYBORY 2018

Suplement do książki
*Konsekwencje rewolucji w prawie wyborczym,
czyli jak postawić krzyżyk i dlaczego w kratce*
oraz do portalu Wiedza i Edukacja – Polska (WiEP)

SPIS TREŚCI

- 3 Przedmowa
- 7 Słowniczek wyborczy
  - i. Administracja wyborcza 7
  - ii. Wyborcy 10
  - iii. Kampania wyborcza 13
  - iv. Wybory 17
- 24 Kalendarz wyborczy 2018
- 32 Polecana literatura

PRZEDMOWA

W dniu 21 października 2018 r. odbędą się powszechne wybory bezpośrednio wybieranych organów jednostek samorządu terytorialnego:

- do rad gmin i powiatów, a w m.st. Warszawie również rad dzielnic;
- do sejmików województw;
- wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, przy czym jeżeli nie zostaną oni wybrani w tym dniu (co wymaga uzyskania więcej niż połowy ważnie oddanych głosów), w dniu 4 listopada odbędzie się ponowne głosowanie (tzw. druga tura), w którym wyboru dokonuje się spośród dwóch kandydatów, którzy w pierwszym głosowaniu uzyskali największą liczbę ważnie oddanych głosów.

Wybory do rad gmin odbywają się od 1990 r., tj. od przywrócenia samorządu terytorialnego na poziomie gminy, wybory do rad powiatów i do sejmików powiatowych – od wprowadzenia w życie tzw. drugiego etapu reformy samorządowej w 1998 r., a wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów – od 2002 r., gdy miejsce zarządów wybieranych przez rady zajęły te właśnie, wybierane w wyborach bezpośrednich, jednoosobowe organy wykonawcze.

Do tej pory kadencja organów samorządu wynosiła 4 lata. W najbliższych wyborach wybiera się na kadencję 5-letnią, która zakończy się zatem w 2023 r. Zdecydowano o tym w Ustawie z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych.

Znaczenie wyborów samorządowych wynika z roli, jaką samorząd terytorialny odgrywał dotąd i powinien odgrywać w demokratycznym państwie prawnym, zgodnie z zasadami Konstytucji RP i standardami międzynarodowymi, w szczególności standardami Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego, uchwalonej w ramach Rady Europy w 1985 r. i ratyfikowanej przez Rzeczypospolitą Polską w 1993 r. Należy przy tym mieć na uwadze, że samorząd stanowią wszyscy obywatele – mieszkańcy odpowiednich jednostek samorządu: „ogół mieszkańców

jednostek zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową” (art. 16 ust. 1 Konstytucji RP).

Fundamentalną zasadą odnoszącą się do samorządu jest przywołana w preambule Konstytucji RP zasada pomocniczości (określana także jako zasada subsydiarności). W klasycznym rozumieniu pionowym, sformułowanym po raz pierwszy w encyklice *Quadragesimo anno* papieża Piusa XI z 1931 r., sprowadza się ona do tego, że jak zapisano w Europejskiej Karcie Samorządu Lokalnego, „generalnie odpowiedzialność za sprawy publiczne powinny ponosić przede wszystkim te organy władzy, które znajdują się najbliżej obywateli; powierzając te funkcje innemu organowi władzy, należy uwzględnić zakres i charakter zadania oraz wymogi efektywności i gospodarności”. Innymi słowy, do gminy powinno należeć wykonywanie wszystkich zadań publicznych, które mogą być efektywnie i gospodarnie wykonywane na tym poziomie. Dopiero gdy nie ma takiej możliwości, oceniać należy, czy może być to zadanie powiatu, a jeżeli nie, to samorządu województwa, i dopiero gdy dochodzi się do wniosku, że nie jest to zadanie, które może wykonywać samorząd, stać się ono powinno zadaniem organów administracji rządowej odpowiedniego szczebla. Prawną konsekwencją zasady pomocniczości jest uznanie, że samorządowi przysługuje w ramach ustaw istotna część zadań publicznych (art. 16 ust. 2 Konstytucji RP) wraz z domniemaniem zadań samorządu w państwie (art. 163 Konstytucji RP: „samorząd terytorialny wykonuje zadania publiczne niezastrzeżone przez Konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych”) i gminy w obrębie samorządu (art. 164 ust. 3 Konstytucji RP: „gmina wykonuje wszystkie zadania samorządu terytorialnego niezastrzeżone dla innych jednostek samorządu terytorialnego”). Konstytucja RP wymienia również zasadę decentralizacji (art. 15: „ustrój terytorialny RP zapewnia decentralizację władzy publicznej”), którą należy traktować jako instrument realizowania zasady pomocniczości poprzez przekazywanie samorządowi tych zadań – przed przywróceniem samorządu terytorialnego w całości należących do scentralizowanej administracji państwowej – które przysługują mu zgodnie z zasadą pomocniczości.

Aczkolwiek i pierwszy (z 1990 r.), i drugi (z 1998 r.) etap reformy samorządowej oznaczały wcielanie w życie zasady pomocniczości i w konsekwencji decentralizacji, wcielanie nie tylko nie zostało zakończone, lecz także co pewien czas napotykało zahamowania czy wręcz regresy, czyli przejawy centralizacji. Z różnymi przejawami centralizacji spotkamy się także obecnie, wobec czego tym bardziej potrzebne jest, by obywatele dali, poprzez jak najszerszy udział w wybo-

rach, wyraz swojemu przekonaniu o potrzebie umacniania, a nie ograniczania roli samorządu. Mogłoby to stanowić potwierdzenie wyników badania opinii publicznej, zgodnie z którymi w lipcu 2018 r. pozytywnie o samorządzie lokalnym wypowiedziało się 72% ankietowanych, a negatywnie – 18%; odpowiednie liczby dla Prezydenta RP wyniosły 60% i 28%, a dla Sejmu – 30% i 53%¹.

Po to, by wyborcy – zwłaszcza ci, którzy po raz pierwszy mogą wziąć udział w wyborach – podejmowali decyzje wyborcze z jak największą wiedzą o tym, w czym uczestniczą, w ramach realizacji startującego tym samym Projektu Inicjatywy Edukacji Obywatelskiej przedstawiamy *Słowniczek wyborczy*, wyjaśniający podstawowe pojęcia i instytucje z zakresu wyborów samorządowych, zaopatrzone w kalendarz tegorocznych wyborów.

Jest to początek tworzenia – w ramach projektu Wiedza i Edukacja Polska (WiEP) – powszechnie dostępnej w internecie bazy sieci wiedzy o Polsce, w tym jej ustroju, złożonej z haseł o charakterze słownikowym (takich jak w niniejszym *Słowniczku*) i o poszerzonym charakterze encyklopedycznym wraz z wykazem literatury i źródeł. *Słowniczek* jest tym samym instrumentem weryfikowania formy i sposobu prezentacji kluczowych pojęć/haseł w sposób dostępny dla różnych grup społecznych o różnym wykształceniu, różnych zainteresowaniach i aktywności społecznej. Wybory samorządowe wydają się dobrym momentem na takie badanie. Jednocześnie zaprezentowanie i powszechne udostępnienie kluczowych dla tych wyborów pojęć i instytucji w prezentowanej formie, połączone ze stosownymi wyjaśnieniami, może być także elementem wsparcia dla przejrzystości i sprawności w wyborach samorządowych w 2018 r.

prof. dr hab. Hubert Izdebski

---

¹ Komunikat z badań CBOS, *Oceny działalności parlamentu, prezydenta i władz lokalnych*, Warszawa 2018, nr 90.

SŁOWNICZEK WYBORCZY

I. ADMINISTRACJA WYBORCZA

1. Komisarz wyborczy

Pełnomocnik Państwowej Komisji Wyborczej umocowany do działania przez PKW na całe województwo lub jego część. Od stycznia 2018 r. wybiera się i umocowuje 100 komisarzy na 5-letnią kadencję. Komisarz wyborczy na obszarze, na którym został wybrany, m.in. powołuje terytorialne i obwodowe komisje wyborcze, zarządza druk kart w wyborach samorządowych, ustala zbiorcze wyniki do rad na obszarze województwa.

2. Urzędnik wyborczy

Urzędnik wyborczy powoływany jest przez szefa Krajowego Biura Wyborczego dla obszaru danej gminy. Do zadań urzędników wyborczych należy zapewnienie sprawnego funkcjonowania OKW, w szczególności:

- 1) przygotowanie i nadzór pod kierownictwem komisarza wyborczego nad przebiegiem wyborów w OKW;
- 2) tworzenie i aktualizowanie systemu szkoleń dla członków OKW;
- 3) organizowanie i prowadzenie szkoleń dla członków OKW;
- 4) dostarczenie kart do głosowania właściwym OKW;
- 5) sprawowanie nadzoru nad zapewnieniem właściwych warunków pracy OKW.

3. Terytorialne komisje wyborcze (TKW)

- 1) Wojewódzka komisja wyborcza – powołuje ją komisarz wyborczy o charakterze ogólnowojewódzkim spośród wyborców zgłoszonych przez pełnomocników komitetów wyborczych, z tym że przewodniczącym komisji jest osoba wskazana przez komisarza.
- 2) Powiatowa komisja wyborcza – powołuje ją komisarz wyborczy spośród wyborców zgłoszonych przez pełnomocników komitetów wyborczych, z tym że przewodniczącym komisji jest osoba wskazana przez komisarza.

- 3) Gminna komisja wyborcza – powołuje ją komisarz wyborczy spośród wyborców zgłoszonych przez pełnomocników komitetów wyborczych.

Komisje powołuje się w składzie dziewięcioosobowym, ale:

- 1) dziewięciu wyborców zgłaszają po jednej osobie komitety partii politycznych bądź koalicji partii politycznych, które mają swoich radnych w sejmikach województw na obszarze województwa, na terenie którego zgłaszają kandydatów do komisji albo posłów na Sejm;
- 2) trzech wyborców zgłaszają po jednej osobie pozostałe komitety wyborcze;
- 3) w komisjach wojewódzkich i powiatowych dodatkowo komisarz wyborczy wskazuje i powołuje przewodniczącego komisji (jako 10. osobę).

Jeżeli liczba członków komisji byłaby mniejsza niż 9, wówczas przeprowadza się losowanie spośród osób zgłoszonych przez wszystkich pełnomocników komitetów wyborczych, a więc zgłoszonych przez partie bądź koalicje oraz zgłoszonych przez pozostałe (niepartyjne) komitety wyborcze.

Szczegółowe zasady powoływania TKW: <https://goo.gl/aLNC7B>

4. Obwodowe komisje wyborcze (OKW)

W każdym obwodzie powoływane są:

- 1) OKW do spraw przeprowadzenia głosowania w obwodzie;
- 2) OKW do spraw ustalenia wyników głosowania w obwodzie.

Komisarze wyborczy zgodnie ze swoją właściwością terytorialną powołują członków OKW spośród kandydatów zgłoszonych przez pełnomocników wyborczych komitetów startujących w wyborach. W skład każdej komisji – do spraw przeprowadzenia głosowania i do spraw ustalenia wyników głosowania w obwodzie – wchodzić ma dziewięć osób.

Jeśli liczba zgłoszonych kandydatów do komisji jest równa 9, komisja powoływana jest w takim składzie.

Jeśli z liczby zgłoszonych kandydatów wynika, że jest ich więcej niż dziewięć – o składzie komisji decyduje losowanie. O miejscu i terminie losowania pełnomocnik wyborczy zostanie powiadomiony. Nieobecność pełnomocnika na losowaniu nie wstrzymuje jego przeprowadzenia.

W wypadku braku odpowiedniej liczby zgłoszonych kandydatów do OKW można zmniejszyć jej skład do pięciu osób. Jeśli mimo to brakuje chętnych,

komisarz wyborczy wskazuje osoby, które uzupełnią jej skład (wymagana jest ich zgoda).

Szczegółowe zasady powoływania OKW: <https://goo.gl/2STmx3>

5. Rejestr wyborców

Rejestr wyborców obejmuje osoby stale zamieszkałe na obszarze gminy, którym przysługuje prawo do głosowania w wyborach. Wyborca może być ujęty tylko w jednym rejestrze wyborców.

Osoby stale przebywające na terenie gminy bez zameldowania na pobyt stały, osoby nigdzie niezamieszkałe oraz osoby zamieszkałe na terenie gminy pod innym adresem niż adres zameldowania wpisywane są do rejestru, jeżeli złożą pisemny wniosek w urzędzie gminy.

Wniosek powinien zawierać nazwisko i imię (imiona), imię ojca, datę urodzenia oraz numer PESEL. Do wniosku dołącza się kserokopię ważnego dokumentu stwierdzającego tożsamość i pisemną deklarację z podaniem obywatelstwa i adresu stałego zamieszkania bądź wskazaniem adresu ostatniego zameldowania.

Decyzję o wpisaniu lub odmowie wpisania do rejestru wyborców wydaje wójt (burmistrz, prezydent miasta) w terminie 3 dni od dnia złożenia wniosku.

Na decyzję o odmowie wpisania do rejestru wyborców przysługuje skarga, którą wnosi się do właściwego miejscowo sądu rejonowego, za pośrednictwem organu, który wydał odmowną decyzję. Skargę wnosi się w terminie 3 dni od doręczenia decyzji.

6. Spis wyborców

Spis wyborców to spis wszystkich osób, którym przysługuje prawo do głosowania. Spis wyborców dla każdego obwodu głosowania sporządza wójt (burmistrz, prezydent miasta) na podstawie rejestru wyborców. Wyborca może być wpisany tylko do jednego spisu wyborców.

Spis wyborców jest udostępniany do wglądu w urzędzie gminy. Każdy wyborca może sprawdzić, czy został ujęty w spisie wyborców, między 1 a 13 października 2018 r.

7. Lokal wyborczy

W każdym lokalu wyborczym powinny znajdować się: godło państwowe, urna (przezroczysta), miejsca za osłoną zapewniające tajność głosowania. W miejscach

za osłonami powinien być długopis i plakat informacyjny o sposobie głosowania i warunkach ważności głosu.

W widocznym miejscu w lokalu powinny znajdować się obwieszczenia i informacje m.in. o numerach i granicach okręgów wyborczych, o liczbie radnych wybieranych w tych okręgach, o numerach i granicach obwodów głosowania oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych, o zarejestrowanych listach kandydatów na radnych, numerach tych list i skrótach nazw komitetów, wraz z danymi o kandydatach do poszczególnych rad, o zarejestrowanych kandydatach na wójta, wraz z danymi o kandydatach, o składzie komisji.

Członkowie komisji w lokalu wyborczym nie mogą prowadzić agitacji na rzecz któregośkolwiek z kandydatów, nie mogą też nosić plaketek sugerujących, który komitet wyborczy reprezentują.

W lokalu wyborczym oraz na terenie budynku, w którym się mieści ten lokal, nie można umieszczać haseł, napisów lub ulotek oraz innych materiałów o charakterze agitacyjnym.

Osoby, które chcą sprawdzić, gdzie mogą głosować lub który lokal przystosowany jest dla wyborców niepełnosprawnych, mogą skorzystać z wyszukiwarki obwodów głosowania, która znajdować się będzie na stronie PKW i stronach urzędów gmin.

II. WYBORCY

8. Prawa wyborcze

Prawo wybierania (czynne prawo wyborcze), czyli możliwość głosowania, mają osoby, które:

- 1) są obywatelami polskimi;
- 2) w dniu głosowania kończą 18 lat;
- 3) stale zamieszkują odpowiednio na obszarze gminy, powiatu, województwa;
- 4) nie są obywatelami polskimi, ale są obywatelami państw UE oraz ukończyły 18 lat i stale mieszkają na obszarze danej gminy – w wypadku wyborów do rad gmin oraz na wójtów, burmistrzów lub prezydentów miast;
- 5) są wpisane do rejestru wyborców.

Prawo wybierania pozwala na udzielenie poparcia dla utworzenia komitetu wyborczego, dla list kandydatów na radnych, a także na uczestnictwo w komisjach wyborczych.

Nie mają prawa wybierania, czyli nie mogą głosować, osoby, które są:

- 1) pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu;
- 2) pozbawione praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu;
- 3) ubezwłasnowolnione (częściowo lub całkowicie) prawomocnym orzeczeniem sądu.

Prawo wybieralności (bierne prawo wyborcze) mają, czyli mogą kandydować, osoby, które:

- 1) posiadają prawo do głosowania, z zastrzeżeniem – obywatele państw UE tylko do rady gminy (miasta) i w wyborach na wójta, burmistrza lub prezydenta miasta;
- 2) w wyborach na wójta, burmistrza lub prezydenta miasta – mają co najmniej 25 lat, ale nie muszą stale zamieszkiwać na obszarze danej gminy (miasta).

9. Głosowanie korespondencyjne

Z głosowania korespondencyjnego może skorzystać wyborca o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności. W tym celu musi on złożyć wniosek do właściwego komisarza wyborczego – ustnie, pisemnie, telefaksem lub w formie elektronicznej.

W zgłoszeniu należy podać nazwisko i imię (imiona), imię ojca, datę urodzenia i numer PESEL. Powinno być w nim także zawarte oświadczenie o wpisaniu do rejestru wyborców w danej gminie. Trzeba też podać, których wyborów dotyczy zgłoszenie (w wyborach samorządowych jedno zgłoszenie dotyczy wszystkich wyborów – do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw oraz wyborów wójta, burmistrza lub prezydenta miasta), a także wskazać adres, na który ma być wysłany pakiet wyborczy.

Do zgłoszenia należy dołączyć kopię aktualnego orzeczenia właściwego organu orzekającego o ustaleniu stopnia niepełnosprawności. W zgłoszeniu tym wyborca może zażądać dołączenia do pakietu wyborczego nakładki na kartę do głosowania sporządzonej w alfabecie Braille’a.

Komisarz wyborczy przekaze zgłoszenie niezwłocznie właściwemu urzędnikowi wyborczemu. Jeśli urzędnik stwierdzi, że nie spełnia ono wymogów formalnych, wezwie wyborcę niepełnosprawnego do uzupełnienia zgłoszenia w terminie 1 dnia od dnia doręczenia wezwania.

Nie później niż na tydzień przed dniem wyborów wyborca niepełnosprawny, który zgłosił zamiar głosowania korespondencyjnego, otrzyma pocztą pakiet wyborczy.

W skład pakietu wyborczego wchodzić będą: koperta zwrotna, karty do głosowania, koperta na karty do głosowania, instrukcja głosowania korespondencyjnego, nakładki na karty do głosowania, jeśli wyborca niepełnosprawny o nie poprosił, oraz oświadczenie wyborcy o osobistym i tajnym oddaniu głosu.

Pakiet wyborczy musi zostać doręczony wyłącznie do rąk własnych wyborcy niepełnosprawnego. Niezbędne będzie okazanie przez niego dokumentu tożsamości i własnoręczne pokwitowanie odbioru. Jeśli wyborca niepełnosprawny nie będzie mógł sam potwierdzić odbioru pakietu, zrobi to za niego doręczyciel – będzie musiał jednak wskazać przyczynę braku podpisu. Jeśli wyborcy niepełnosprawnego nie będzie w domu, gdy przyjdzie doręczyciel z pakietem, zostawi mu on zawiadomienie o terminie powtórnego doręczenia, który nie będzie mógł być dłuższy niż 1 dzień.

Po zagłosowaniu wyborca niepełnosprawny będzie musiał włożyć karty do koperty na karty do głosowania, zakleić ją, a następnie całość, wraz z podpisanym oświadczeniem o osobistym i tajnym oddaniu głosu, włożyć do koperty zwrotnej i także ją zakleić.

Na kopercie zwrotnej będzie już adres właściwej obwodowej komisji wyborczej. Wyborca niepełnosprawnemu pozostanie już tylko wysłać kopertę zwrotną albo przekazać ją przedstawicielowi poczty.

Koperty zwrotne dostarczane będą w dniu wyborów do właściwych obwodowych komisji wyborczych w godzinach głosowania. Koperty z kartami do głosowania, wyjęte z kopert zwrotnych, będą wrzucane do urny wyborczej.

Szczegółowe zasady głosowania korespondencyjnego określa Kodeks wyborczy w Dziale I – Przepisy wstępne, Rozdziale 6a – Głosowanie korespondencyjne przez wyborców niepełnosprawnych (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcflD>).

10. Głosowanie przez pełnomocnika

Z głosowania przez pełnomocnika może skorzystać wyborca o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności.

Pełnomocnikiem może być osoba wpisana do rejestru wyborców w tej samej gminie, w której mieszka wyborca udzielający pełnomocnictwa.

Pełnomocnictwo można przyjąć tylko od jednej osoby. W wyjątkowych przypadkach można je przyjąć od dwóch osób, jeżeli jedną z nich jest członek najbliższej rodziny.

Pełnomocnikiem nie może być kandydat w wyborach, mąż zaufania i członek OKW właściwej dla miejsca zamieszkania osoby udzielającej pełnomocnictwa.

Pełnomocnictwa do głosowania udziela się przed wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) lub inną osobą upoważnioną.

Akt pełnomocnictwa do głosowania musi zawierać nazwisko i imię (imienna), imię ojca, datę urodzenia, numer PESEL oraz adres zamieszkania zarówno wyborcy, jak i osoby, której ma być udzielone pełnomocnictwo do głosowania, a także wyraźne oznaczenie wyborów, których dotyczy pełnomocnictwo do głosowania.

Do wniosku dołącza się kopię aktualnego orzeczenia o niepełnosprawności i pisemną zgodę osoby mającej być pełnomocnikiem wraz z jej danymi. Akt pełnomocnictwa sporządza się w trzech egzemplarzach.

Udzielone pełnomocnictwo może zostać cofnięte najpóźniej na 2 dni przed wyborami, w szczególnych przypadkach może także wygasnąć z mocy prawa.

Zakazane jest udzielanie pełnomocnictwa w zamian za korzyść majątkową lub osobistą. Pełnomocnik nie może też pobierać żadnych opłat od osoby udzielającej pełnomocnictwa za głosowanie w jej imieniu.

Szczegółowe zasady głosowania przez pełnomocnika określa Kodeks wyborczy w Dziale I – Przepisy wstępne, Rozdziale 7 – Głosowanie przez pełnomocnika (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcflD>).

III. KAMPANIA WYBORCZA

11. Agitacja wyborcza

Komitety wyborcze, kandydaci oraz wyborcy, prowadząc agitację, nie mogą organizować konkursów, gier i loterii, w których można wygrać nagrody pieniężne lub przedmioty o wartości wyższej niż wartość przedmiotów zazwyczaj używanych w celach reklamowych lub promocyjnych.

Przedmiotami promocyjnymi mogą być np. długopisy czy breloczki, przy czym na materiałach tych musi być wyraźnie oznaczone, od którego komitetu pochodzą. Nie można również rozdawać przedmiotów o wyższej wartości niż wartość przedmiotów zazwyczaj używanych w celach promocyjnych. Nie można także podawać ani dostarczać napojów alkoholowych nieodpłatnie lub po zaniżonych cenach w ramach promocji danego kandydata czy komitetu.

Agitacji nie można prowadzić:

- 1) na terenie urzędów administracji rządowej, samorządowej oraz sądów;
- 2) w zakładach pracy w sposób, który zakłócałby normalne funkcjonowanie;

- 3) w lokalu wyborczym (w czasie głosowania);
- 4) w jednostkach wojskowych;
- 5) na terenie szkół wobec uczniów i uczennic niepełnoletnich.

Możliwe jest jednak wynajęcie w szkole sali, w której będą odbywały się spotkania kandydatów z wyborcami, ale po godzinach zajęć, w których uczestniczy niepełnoletnia młodzież.

Umieszczanie plakatów

Plakaty i hasła wyborcze mogą być umieszczane na nieruchomościach, obiektach lub urządzeniach ogłoszeniowych po uzyskaniu zgody właściciela, osoby lub firmy zarządzającej. Umieszczenie ich musi gwarantować poszanowanie prawa własności, mienia i bezpieczeństwa osób.

Pełnomocnicy komitetów wyborczych zobowiązani są do usunięcia plakatów i haseł wyborczych w terminie 30 dni po dniu wyborów, chyba że właściciel nieruchomości lub urządzenia wyraził zgodę na ich pozostawienie. W przeciwnym razie mogą one zostać usunięte przez służby porządkowe gminy (miasta) na koszt komitetu wyborczego.

Rozpowszechnianie informacji

Materiały wyborcze, czyli ulotki, plakaty, hasła, a także wypowiedzi, nie mogą zawierać informacji nieprawdziwych. W wypadku rozpowszechniania takich informacji pełnomocnik komitetu wyborczego lub kandydat może zwrócić się do sądu okręgowego o wydanie:

- 1) zakazu rozpowszechniania nieprawdziwych informacji;
- 2) przepadku materiałów zawierających nieprawdziwe informacje;
- 3) nakazania sprostowania informacji;
- 4) nakazania przeproszenia;
- 5) nakazania wpłaty kwoty pieniężnej na rzecz organizacji pożytku publicznego.

Sprawy z tego zakresu są sprawami szczególnymi, dlatego sądy rozpatrują je w ciągu 24 godzin od złożenia wniosku. Od orzeczenia sądu okręgowego przysługuje zażalenie do sądu apelacyjnego. Sąd apelacyjny rozpatruje sprawę w ciągu 24 godzin. Orzeczenie sądu apelacyjnego jest ostateczne.

Sprostowanie nieprawdziwych informacji następuje w ciągu 48 godzin na koszt osoby zobowiązanej.

Zakończenie kampanii wyborczej

Zakończenie kampanii, czyli cisza wyborcza, obowiązuje na 24 godziny przed dniem głosowania i kończy się wraz z zamknięciem lokali wyborczych.

12. Finansowanie kampanii wyborczej

Limity wydatków w wyborach radnych

Komitety wyborcze mają na swoją kampanię wyborczą określony limit wydatków. W wyborach do rad limit ten oblicza się, mnożąc kwotę przypadającą na jeden mandat radnego przez liczbę mandatów przypadających na okręg wyborczy. Jest to:

- 1) do rad w gminach liczących do 40 000 mieszkańców – 1000 zł;
- 2) do rad w gminach liczących powyżej 40 000 mieszkańców oraz rad dzielnic m.st. Warszawy – 1200 zł;
- 3) do rady powiatu – 2400 zł;
- 4) do rady miasta w miastach na prawach powiatu – 3600 zł;
- 5) do sejmiku województwa – 6000 zł.

Na przykład:

Komitet B zarejestrował swoich kandydatów w wyborach do rady powiatu w dwóch okręgach wyborczych. W jednym z tych okręgów liczba mandatów wynosi 6, w drugim – 4. Liczba mandatów w okręgach, w których komitet zarejestrował kandydatów, wynosi zatem 10. $10 \times 2400 = 24\ 000$ zł, co stanowi limit komitetu B na wydatki na kampanię wyborczą.

Im więcej okręgów, w których komitet zarejestrował swoich kandydatów, tym limit na wydatki kampanijne będzie większy, niezależnie od tego, czy kandydaci z tego komitetu zdobędą mandat, czy też nie.

Limit wydatków w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast

W wyborach wójta limit wydatków na prowadzenie kampanii wyborczej oblicza się w ten sposób, że:

- 1) w gminach do 500 000 mieszkańców – mnoży się liczbę osób mieszkających w tej gminie przez kwotę 0,60 zł;
- 2) w gminach powyżej 500 000 mieszkańców – mnoży się pierwsze 500 000 przez kwotę 0,60 zł, zaś nadwyżkę powyżej 500 000 mnoży się przez kwotę 0,30 zł.

Na przykład:

Gmina B liczy 560 000 mieszkańców, a zatem pierwsze 500 000 mnoży się przez 0,60 zł. $500\ 000 \times 0,60\ \text{zł} = 300\ 000\ \text{zł}$. Nadwyżkę zaś, czyli 60 000, mnoży się przez 0,30 zł. $60\ 000 \times 0,30\ \text{zł} = 18\ 000\ \text{zł}$. Limit komitetu wyborczego na kampanię wójta wynosi $300\ 000 + 18\ 000 = 318\ 000\ \text{zł}$.

Źródła finansowania

Komitety wyborcze pokrywają swoje wydatki wyłącznie z własnych źródeł. Są to:

- 1) wpłaty od obywateli, którzy mają miejsce zamieszkania w Polsce, które dokonywane są wyłącznie na rachunek bankowy;
- 2) kredyty bankowe zaciągane wyłącznie na cele związane z wyborami.

Wpłaty od obywateli nie mogą przekraczać 15-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę. Według stanu na dzień zarządzenia wyborów minimalne wynagrodzenie za pracę wynosi 2100 zł, zatem wpłaty te nie mogą przekroczyć 31 500 zł. Przekroczenie tego limitu skutkować będzie przypadkiem nadwyżki na rzecz Skarbu Państwa.

Aby komitet wyborczy mógł przyjmować wpłaty, musi otworzyć rachunek bankowy, dokonać wpisu do Rejestru Gospodarki Narodowej (REGON) oraz posiadać NIP. Komitet wyborczy otwiera rachunek na podstawie zaświadczenia o przyjęciu zawiadomienia o utworzeniu komitetu wyborczego wydanego przez Państwową Komisję Wyborczą lub komisarza wyborczego.

Komitet wyborczy ma obowiązek prowadzić rejestr zaciągniętych kredytów i wpłat dokonywanych przez osoby fizyczne, jeżeli wpłata przekroczyła kwotę 2100 zł. W tym celu komitet zobowiązany jest do założenia strony internetowej, którą na bieżąco uaktualnia.

Obowiązek ten nie dotyczy tych komitetów, które zgłaszają kandydatów tylko do rady gminy lub tylko do rady powiatu.

Komitet może przyjmować korzyści majątkowe o charakterze niepieniężnym jedynie od osób fizycznych (nie firm), np. w formie:

- 1) nieodpłatnego rozpowszechniania plakatów i ulotek wyborczych;
- 2) pomocy w pracach biurowych;
- 3) wykorzystania przedmiotów i urządzeń, w tym pojazdów mechanicznych;
- 4) nieodpłatnego udostępniania miejsc do prezentowania materiałów wyborczych.

13. Sprawozdania finansowe

Pełnomocnik wyborczy lub pełnomocnik finansowy składa organowi, który zarejestrował komitet wyborczy, sprawozdanie z wydatków wyborczych w terminie 3 miesięcy od dnia zakończenia wyborów.

Wzór sprawozdania finansowego oraz zakres informacji, które powinny znaleźć się w sprawozdaniu, określa rozporządzenie ministra finansów w sprawie sprawozdania finansowego komitetu wyborczego (<https://goo.gl/4yjBpP>).

14. Cisza wyborcza

Zakończenie kampanii, czyli cisza wyborcza, rozpoczyna się na 24 godziny przed dniem głosowania (czyli o godz. 24.00 w piątek, 19 października 2018 r.). W trakcie ciszy wyborczej nie można prowadzić agitacji wyborczej, czyli publicznie nakłaniać do głosowania na konkretnego kandydata, roznosić ulotek, rozwieszać plakatów. Jednak wszystkie materiały agitacyjne (plakaty, ogłoszenia), które zostały rozwieszone lub umieszczone przed rozpoczęciem ciszy wyborczej, mogą pozostać na swoich miejscach. Agitacja wyborcza zabroniona jest także w internecie.

W trakcie trwania ciszy wyborczej dopuszczalne jest jedynie namawianie do samego aktu głosowania (bez wskazywania na komitet lub kandydata), a więc prowadzenie kampanii profrekwencyjnej, mającej na celu udział jak największej liczby wyborców w głosowaniu.

Naruszenia ciszy wyborczej, czyli m.in. wywieszanie w czasie jej trwania plakatów, haseł, podawanie sondaży przedwyborczych czy prowadzenie kampanii wyborczej w inny sposób, można zgłaszać organom ścigania: policji i prokuraturze.

Naruszenie ciszy wyborczej zagrożone jest karą grzywny. Jej wysokość uzależniona jest od sądu, w którym sprawa o naruszenie się toczy.

IV. WYBORY

15. Ważność głosu

W wyborach radnych w gminie liczącej do 20 000 mieszkańców głosuje się na jednego wybranego kandydata i stawia się znak „x” przy jego nazwisku.

W wyborach w gminie liczącej powyżej 20 000 mieszkańców głosuje się na jedną listę kandydatów i stawia się „x” przy nazwisku wybranego kandydata z tej listy, i w ten sposób wskazuje się pierwszeństwo tego kandydata do uzyskania mandatu.

Obecna ustawa nie zawiera definicji znaku „x”, ale znakiem tym są przecinające się kreski w obrębie kratki. A więc może to być np. „+” (plus).

Głos jest ważny także, gdy:

- 1) wyborca postawił znak „x” na jednej liście, ale przy nazwisku dwóch lub więcej kandydatów. Głos taki będzie zaliczony temu kandydatowi, który jest wyżej na liście;
- 2) wyborca postawił znak „x” tylko przy nazwisku skreślonego kandydata. Głos taki będzie oddany na listę, tylko bez wskazania pierwszeństwa do uzyskania mandatu;
- 3) wyborca postawił znak „x” przy nazwisku skreślonego kandydata oraz postawił znak „x” przy nazwisku innego kandydata, ale z tej samej listy. Głos taki będzie zaliczony temu kandydatowi, który nie jest skreślony;
- 4) wyborca postawił znak „x” przy nazwisku kandydata skreślonego z jednej listy, np. listy A, i postawił znak „x” przy nazwisku kandydata z innej listy, np. listy B. Głos taki będzie oddany na nieskreślonego kandydata z tej innej listy, czyli listy B;
- 5) wyborca postawił znak „x” przy nazwisku kandydata z unieważnionej listy, np. listy C, i postawił znak „x” przy nazwisku kandydata z innej (ale tylko jednej) listy, np. listy D. Głos taki będzie oddany na kandydata z listy, której rejestracja nie została unieważniona, czyli listy D.

Głos jest nieważny, gdy:

- 1) wyborca postawił znak „x” przy nazwiskach dwóch lub więcej kandydatów z różnych list, np. postawił znak „x” przy nazwisku lub nazwiskach kandydatów z listy A, listy B i listy D;
- 2) wyborca nie postawił znaku „x” przy nazwisku żadnego kandydata;
- 3) wyborca postawił znak „x” tylko przy nazwisku kandydata z listy, która została unieważniona.

Wszelkie dopiski na karcie do głosowania, komentarze, rysunki czy dopisanie innych nazwisk nie mają wpływu na ważność głosu. Oznacza to, że głos będzie ważny, jeżeli tylko wyborca postawi znak „x” lub znak „+” w kratce przy nazwisku kandydata. Na ważność głosu nie wpływa także to, czy linie znaków „x” czy „+” wyszły poza kratkę.

Więcej informacji: <https://goo.gl/LKwPmc>

16. Mężowie zaufania i obserwatorzy społeczni

Pełnomocnik wyborczy lub osoba przez niego upoważniona ma prawo wyznaczyć po jednym mężu zaufania do każdej komisji wyborczej.

Jeśli jednak dany komitet wyborczy nie zarejestrował kandydatów lub list kandydatów we wszystkich okręgach wyborczych, mężów zaufania można skierować tylko do komisji w tym okręgu, w którym zarejestrowany jest kandydat lub lista.

Każde zarejestrowane w Rzeczypospolitej Polskiej stowarzyszenie i fundacja, do których celów statutowych należy troska o demokrację, prawa obywatelskie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego, ma prawo wyznaczyć po jednym obserwatorze społecznym do komisji wyborczych.

Mężów zaufania i obserwatorów społecznych można wyznaczyć także przy PKW oraz przy terytorialnych komisjach wyborczych. Wyznaczenie to odbywa się poprzez wydanie najpóźniej w dniu wyborów przez danego pełnomocnika lub przez daną organizację stosownego zaświadczenia, którego wzór określa uchwała PKW w sprawie wzoru zaświadczenia dla męża zaufania (<https://goo.gl/rNqK8o>) lub w uchwała PKW w sprawie wzoru zaświadczenia dla obserwatora społecznego (<https://goo.gl/zME4MQ>).

Mężem zaufania (obserwatorem społecznym) może być osoba, która ma czynne prawo wyborcze w wyborach do Sejmu, czyli ma skończone 18 lat i nie jest ubezwłasnowolniona ani pozbawiona praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu.

Mężem zaufania (obserwatorem społecznym) nie może być kandydat w wyborach, komisarz wyborczy, pełnomocnik wyborczy lub finansowy komitetu wyborczego, urzędnik wyborczy ani członek komisji wyborczej.

Mąż zaufania (obserwator społeczny) ma prawo:

- przebywać w lokalu wyborczym w czasie przygotowania do głosowania, głosowania, liczenia głosów i sporządzania protokołów, wprowadzenia danych do systemu komputerowego;
- nagrywać i fotografować czynności obwodowe komisji wyborczej przed rozpoczęciem i po zakończeniu głosowania oraz rozpowszechniać te nagrania lub fotografie;
- otrzymać kopię protokołu z przekazania dokumentów pomiędzy komisją, która przeprowadzała głosowania, a komisją, która będzie liczyć głosy;
- otrzymać kopię protokołu obwodowej komisji wyborczej do spraw ustalenia wyników głosowania w obwodzie z wynikami tego głosowania.

Mąż zaufania ma także prawo:

- być obecny przy przewożeniu i przekazywaniu protokołu do komisji wyższego szczebla;
- wnosić uwagi do protokołu z wymienieniem konkretnych zarzutów.

UWAGA: Tych uprawnień nie mają obserwatorzy społeczni!

Mąż zaufania (obserwator społeczny) musi:

- nosić przez cały czas plaketkę z imieniem i nazwiskiem, funkcją oraz nazwą komitetu wyborczego (organizacji), który reprezentuje. Plakietka ta nie może zawierać symbolu graficznego komitetu wyborczego ani innych oznak agitacji wyborczej;
- zajmować miejsce wskazane mu przez przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej i stosować się do jego poleceń.

Mąż zaufania (obserwator społeczny) nie może:

- wykonywać żadnych czynności członka komisji;
- pomagać wyborcom w głosowaniu ani udzielać im wyjaśnień;
- wchodzić do pomieszczenia zapewniającego tajność głosowania, nawet jeśli obecny tam wyborca wyraził na to zgodę;
- utrudniać pracy komisji;
- zakłócać powagi głosowania;
- naruszać tajności głosowania;
- dotykać kart do głosowania;
- liczyć ani przeglądać kart do głosowania przed głosowaniem, w trakcie i po jego zakończeniu.

Mąż zaufania (obserwator społeczny) powinien przyjść do lokalu wyborczego wtedy, kiedy pracę zaczyna obwodowa komisja wyborcza do spraw przeprowadzenia głosowania (przed otwarciem lokalu wyborczego), i sprawdzić m.in., czy:

- urna wyborcza jest przezroczysta i pusta;
- komisja dysponuje spisem wyborców;
- nikt z członków komisji nie znajduje się pod wpływem alkoholu lub innych środków odurzających;
- komisja przeliczyła przed głosowaniem i ostemplowała karty do głosowania pieczęcią OKW;

- w lokalu znajdują się miejsca zapewniające tajność głosowania, a w nich długopisy dla wyborców (piszące);
- w lokalu znajdują się urzędowe obwieszczenia o zarejestrowanych listach kandydatów na radnych, kandydatach na wójta, burmistrza lub prezydenta miasta oraz urzędowe informacje o sposobie głosowania;
- w lokalu wyborczym lub przed nim nie znajdują się żadne materiały mogące stanowić agitację wyborczą;
- karty wyborcze, które dostaje wyborca, są ostemplowane pieczęcią OKW i czy jest na nich nadruk pieczęci terytorialnej komisji wyborczej;
- członkowie OKW sprawdzają dokument tożsamości głosującym;
- nie są wydawane karty do głosowania bez okazania dokumentu tożsamości;
- wyborcy podpisują spis wyborców;
- głosującym wydawana jest odpowiednia liczba kart do głosowania;
- wszyscy wyborcy wrzucają karty do głosowania do urny;
- poza kartami do głosowania nie wrzucają czegoś innego;
- ktoś nie próbuje wynosić kart do głosowania poza lokal wyborczy;
- członkowie komisji nie udzielają informacji, na kogo głosować;
- członkowie komisji nie prowadzą agitacji wyborczej;
- w lokalu wyborczym jest zawsze obecnych co najmniej 2/3 członków składu komisji, w tym przewodniczący lub jego zastępca;
- komisja punktualnie otworzyła i zamknęła lokal dla wyborców;
- przewodniczący obwodowych komisji wyborczych wspólnie zapieczętowali wlot urny wyborczej;
- w momencie zapieczętowania wlotu urny wyborczej byli obecni wszyscy członkowie OKW do spraw przeprowadzenia głosowania;
- nikt z członków komisji nie próbował dorzucać kart wyborczych ani niczego innego do urny;
- nikt z członków komisji nie próbował dorzucić kart wyborczych ani niczego innego do kart wyjętych z urny;
- OKW do spraw przeprowadzenia głosowania przekazała OKW do spraw ustalenia wyników głosowania spisy wyborców, urnę z kartami do głosowania, niewykorzystane karty do głosowania, akty pełnomocnictwa, pieczęć komisji.

Następnie powinien sprawdzić, czy:

- członkowie obu komisji wspólnie ustalili liczbę niewykorzystanych kart do głosowania i aktów pełnomocnictwa do głosowania;

- nikt nie próbuje ukryć niewykorzystanych kart do głosowania, czy znajdują się one w widocznym miejscu;
- został sporządzony protokół przekazania dokumentów między jedną komisją a drugą;
- członkowie OKW do spraw przeprowadzenia głosowania opuścili lokal wyborczy;
- członkowie komisji do spraw ustalenia wyników głosowania obliczyli liczbę uprawnionych do głosowania oraz liczbę osób, którym wydano karty do głosowania;
- niewykorzystane karty do głosowania zostały umieszczone w niewykorzystanych pakietach;
- członkowie komisji do spraw ustalenia wyników głosowania w obwodzie liczą głosy wspólnie, czy nie dzielą się na grupy, czy nie liczą głosów pojedynczo;
- podczas liczenia głosów nie mają w rękach długopisów, ołówków lub innych przedmiotów;
- nikt nie próbuje przekładać kart do głosowania z jednego stosu na drugi;
- w miejscu do liczenia głosów nie stoją woda ani żadne inne napoje;
- podczas liczenia głosów były pomyłki, a jeśli tak, to jakie i w którym momencie;
- były problemy przy sporządzaniu protokołów, a jeśli tak, to jakie i w którym momencie;
- po sporządzeniu protokołu jego kopia została wywieszona w miejscu łatwo dostępnym dla wyborców;
- były problemy przy wprowadzaniu danych do systemu teleinformatycznego lub system teleinformatyczny wykazał błędy wprowadzonych danych;
- nie stało się konieczne ponowne liczenie głosów i czy przebieg głosowania był prawidłowy.

17. Ustalanie wyników wyborów

Radni w gminach do 20 000 mieszkańców wybierani są bezpośrednio przez wyborców, a zatem o wyborze radnego decyduje liczba ważnych głosów oddanych przez mieszkańców – wyborców danej gminy.

Radni w gminach powyżej 20 000 głosów wybierani są systemem proporcjonalnym według metody d'Hondta – decyduje więc liczba ważnie oddanych głosów na listy kandydatów. W podziale mandatów uczestniczą tylko te listy

kandydatów, na które w skali gminy wyborcy oddali 5% ważnych głosów. Po przydzieleniu mandatów poszczególnym komitetom wyborczym dokonuje się przydzielenia mandatów konkretnym kandydatom. Tutaj decyduje liczba uzyskanych przez tych kandydatów głosów wyborców. Nie ma przy tym znaczenia, czy kandydat umieszczony był na liście pod pierwszą pozycją, czy też trzecią, piątą, czy kolejną.

18. Ogłoszenie wyników głosowania

Po przeliczeniu głosów komisja sporządza protokół głosowania. W protokole głosowania wymienia się m.in. liczbę wyborców, którzy głosowali, liczbę głosów nieważnych z podaniem przyczyny tej nieważności, liczbę głosów oddanych na poszczególnych kandydatów.

Kopię protokołu komisja zabezpiecza przed wpływem warunków atmosferycznych, np. deszczu lub śniegu, i wywiesza w miejscu łatwo dostępnym dla zainteresowanych. Kopie protokołów powinny być wywieszone w taki sposób, aby osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich bez problemu mogły je odczytać.

Wywieszenie kopii protokołu głosowania powinno nastąpić zaraz po ich sporządzeniu.

Protokoły głosowania oraz nazwiska wybranych radnych i wójtów z wyborów w całym kraju będą dostępne na stronie internetowej PKW (www.pkw.gov.pl). Protokoły głosowania i nazwiska wybranych radnych i wójtów z danego obszaru mogą być dostępne na stronie internetowej urzędu gminy, na stronie właściwej delegatury KBW lub w jej siedzibie.

19. Protesty wyborcze

Protest można wnieść przeciwko ważności wyborów lub wyborowi określonej osoby z powodu dopuszczenia się przestępstwa przeciwko wyborom (określonego w Kodeksie karnym) lub z powodu naruszenia przepisów Kodeksu wyborczego o głosowaniu, ustaleniu wyników głosowania lub wyników wyborów.

Protest może wnieść każda osoba, pod warunkiem że jej nazwisko znajdowało się w spisie wyborców w jednym z obwodów głosowania w danym okręgu wyborczym.

Protest wyborczy wnosi się pisemnie do sądu okręgowego za pośrednictwem sądu rejonowego właściwego dla danej obwodowej komisji wyborczej. Protest wnosi się w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia przez komisarza wyborczego wyników wyborów (ogłoszenie w wojewódzkim dzienniku urzędowym).

KALENDARZ WYBORCZY 2018

6 września – do tego dnia zgłaszanie komisarzom wyborczym kandydatów na członków terytorialnych komisji wyborczych (TKW)

Kandydatów na członków TKW zgłaszają do komisarzy wyborczych pełnomocnicy komitetów wyborczych lub osoby przez nich upoważnione.

Kandydatów do TKW można zgłaszać tylko na obszarze działania komitetu wyborczego. Ta sama osoba może być zgłoszona do składu tylko jednej komisji wyborczej.

Zgłoszenia należy dokonać w godzinach urzędowania właściwej delegatury Krajowego Biura Wyborczego (wykaz delegatur: <https://goo.gl/W4bGX9>).

Zgłoszenie musi być dokonane na druku określonym przez PKW. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie kandydata o zgodzie na powołanie w skład komisji, o posiadaniu biernego prawa wyborczego i o spełnianiu pozostałych wymogów określonych w Kodeksie wyborczym.

Szczegółowe zasady zgłaszania kandydatów na członków TKW: <https://goo.gl/aLNC7B>

11 września – do tego dnia powołanie przez komisarzy wyborczych terytorialnych komisji wyborczych

Komisarze wyborczy powołują członków TKW spośród kandydatów zgłoszonych przez pełnomocników wyborczych komitetów startujących w wyborach.

17 września – do tego dnia utworzenie obwodów głosowania w szpitalach, zakładach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych oraz ustalenie ich granic, siedzib i numerów

Jest to czynność, którą wykonuje rada gminy na wniosek wójta (odpowiednio burmistrza w przypadku miast). Szczegółowe zasady tworzenia obwodów odrębnych określa Kodeks wyborczy w Dziale I – Przepisy wstępne, Rozdziale 3 – Obwody głosowania (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcfLd>).

17 września do godz. 24.00 – do tego dnia zgłaszanie do TKW list kandydatów na radnych, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego dla wybo-

rów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy

Pełnomocnik wyborczy komitetu (lub osoba przez niego upoważniona) zgłasza w imieniu komitetu właściwej TKW listy kandydatów na radnych wraz ze stosowną (patrz niżej) liczbą podpisów popierających kandydata wyborców, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego:

- w wyborach do rad gmin (miast) – do gminnej (miejskiej) komisji wyborczej. W wyborach do rad gmin (miast) do 20 000 mieszkańców lista musi być poparta przez co najmniej 25 wyborców stale mieszkających w gminie (mieście), gdzie leży okręg wyborczy, w którym zgłaszana jest lista. W wyborach do rad gmin (miast) powyżej 20 000 mieszkańców lista musi być poparta przez co najmniej 150 wyborców stale mieszkających w danej gminie (mieście).
- w wyborach do rad powiatów i miast na prawach powiatu – do powiatowej (miejskiej) komisji wyborczej. W wyborach do rad powiatów i miast na prawach powiatu lista musi być poparta przez co najmniej 200 wyborców stale mieszkających w danym powiecie (mieście).
- w wyborach do sejmików województw – do wojewódzkiej komisji wyborczej. W wyborach do sejmików województw lista musi być poparta przez co najmniej 300 wyborców stale mieszkających w danym województwie.
- w wyborach do rad dzielnic m.st. Warszawy – do odpowiedniej dzielnicowej komisji wyborczej. W wyborach do rad dzielnic m.st. Warszawy lista musi być poparta przez co najmniej 150 wyborców stale mieszkających w danej dzielnicy.

Zgłoszonej listy kandydatów zarówno komitet, jak i jego pełnomocnik wyborczy nie mogą już zmienić.

Szczegółowe zasady zgłaszania list kandydatów na radnych określa Kodeks wyborczy w Dziale VII – Wybory do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, Rozdziale 10 – Przepisy szczególne dotyczące wyborów do rad gmin, Rozdziale 11 – Przepisy szczególne dotyczące wyborów do rad gmin i Rozdziale 12 – Przepisy szczególne dotyczące wyborów do sejmików województw (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcfLd>).

21 września – do tego dnia podanie do publicznej wiadomości informacji o numerach i granicach obwodów głosowania oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych (lokali wyborczych)

Czynność tę wykonują wójtowie, burmistrzowie lub prezydenci miast. Powinno być to obwieszczenie (rozplakatowane, podane przez radio lokalne) informujące o numerach i granicach obwodów głosowania oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych (lokalni wyborczych), w tym o lokalach przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, oraz o możliwości głosowania korespondencyjnego przez wyborców niepełnosprawnych i możliwości głosowania przez pełnomocnika.

21 września – do tego dnia zgłaszanie kandydatów na członków obwodowych komisji wyborczych (OKW)

Kandydatów na członków OKW zgłaszają w imieniu komitetów ich pełnomocnicy wyborczy lub osoby przez nich upoważnione.

Każdy pełnomocnik każdego komitetu wyborczego ma prawo zgłoszenia kandydatów do OKW. Ta sama osoba może być zgłoszona tylko do składu jednej komisji wyborczej.

Zgłoszenia kandydatów na członków OKW przyjmują za pośrednictwem urzędu gminy urzędnicy wyborczy właściwi dla gminy, w której siedzibę ma dana OKW. W Warszawie zgłoszenia przyjmowane są za pośrednictwem urzędów dzielnic właściwych dla siedziby danej komisji. Zgłoszenia dokonuje się w godzinach pracy urzędu.

Zgłoszenie musi być dokonane na druku określonym przez PKW. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie kandydata o zgodzie na powołanie w skład komisji, o posiadaniu prawa wybierania potwierdzonego wpisem w rejestrze wyborców i o spełnianiu pozostałych wymogów określonych w Kodeksie wyborczym.

Szczegółowe zasady zgłaszania kandydatów na członków OKW: <https://goo.gl/2STmx3>

26 września – do tego dnia przyznanie przez PKW jednolitych numerów listom tych komitetów wyborczych, które zarejestrowały listy kandydatów co najmniej w połowie okręgów w wyborach do wszystkich sejmików województw

Czynność tę wykonuje w drodze losowania PKW. Jego termin oraz przebieg powinien zostać określony wcześniej w osobnym komunikacie.

Nadawanie numerów listom reguluje Kodeks wyborczy w Dziale VII – Wybory do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, Rozdziale 8 – Nadawanie numerów zarejestrowanym listom kandydatów (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcflD>).

26 września do godz. 24.00 – do tego dnia zgłaszanie gminnym (miejskim) komisjom wyborczym kandydatów na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast

Pełnomocnik wyborczy (lub osoba przez niego upoważniona) w imieniu komitetu zgłasza kandydatów do gminnej (miejskiej) komisji wyborczej.

Prawo zgłaszania kandydata na wójta, burmistrza lub prezydenta miasta ma komitet wyborczy, który zarejestrował listy kandydatów na radnych w wyborach do rady gminy (miasta) w co najmniej połowie okręgów wyborczych w gminie (mieście), w której chce wystawić kandydata na wójta, burmistrza lub prezydenta.

Jeżeli komitet wyborczy chce zgłosić kandydata na wójta, burmistrza lub prezydenta miasta w gminie powyżej 20 000 mieszkańców, wtedy liczba zarejestrowanych przez ten komitet kandydatów na radnych w każdym z okręgów w tej gminie (mieście) nie może być mniejsza, niż wynosi liczba radnych wybieranych w danym okręgu wyborczym.

Szczegółowe zasady zgłaszania kandydatów na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast określa Kodeks wyborczy w Dziale VIII – Wybory wójta, burmistrza i prezydenta miasta, Rozdziale 1 – Przepisy ogólne i Rozdziale 2 – Zgłaszanie kandydatów na wójta (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcfLd>).

28 września – do tego dnia przyznanie przez komisarza wyborczego wykonującego zadania o charakterze ogólnowojewódzkim numerów listom tych komitetów wyborczych, które zarejestrowały co najmniej jedną listę kandydatów w wyborach do sejmiku województwa i nie został im przyznany numer przez Państwową Komisję Wyborczą

Czynność tę wykonuje w drodze losowania ogólnowojewódzki komisarz wyborczy. Termin oraz przebieg losowania powinien zostać określony wcześniej w osobnym komunikacie.

Wykaz komisarzy wyborczych wykonujących zadania o charakterze ogólnowojewódzkim określa załącznik nr 2 do Uchwały PKW z dnia 5 lutego 2018 r. w sprawie określenia właściwości terytorialnej i rzeczowej komisarzy wyborczych oraz ich siedzib, a także trybu pracy komisarzy wyborczych.

Nadawanie numerów listom reguluje Kodeks wyborczy w Dziale VII – Wybory do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, Rozdziale 8 – Nadawanie numerów zarejestrowanym listom kandydatów (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcfLd>).

1 października – do tego dnia przyznanie przez komisarza wyborczego numerów listom tych komitetów wyborczych, które zarejestrowały co najmniej jedną listę kandydatów w wyborach do rady powiatu i nie został im przyznany numer przez Państwową Komisję Wyborczą ani przez komisarza wyborczego wykonującego zadania o charakterze ogólnowojejewódzkim

Czynność tę wykonuje w drodze losowania komisarz wyborczy. Termin oraz przebieg losowania powinien zostać określony wcześniej w osobnym komunikacie.

Wykaz komisarzy wyborczych wraz z właściwością terytorialną określa załącznik nr 1 do Uchwały PKW z dnia 5 lutego 2018 r. w sprawie określenia właściwości terytorialnej i rzeczowej komisarzy wyborczych oraz ich siedzib, a także trybu pracy komisarzy wyborczych.

Nadawanie numerów listom reguluje Kodeks wyborczy w Dziale VII – Wybory do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego, Rozdziale 8 – Nadawanie numerów zarejestrowanym listom kandydatów (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcflD>).

1 października – do tego dnia powołanie przez komisarza wyborczego OKW
W skład każdej komisji – do spraw przeprowadzenia głosowania i do spraw ustalenia wyników głosowania w obwodzie – wchodzić ma dziewięć osób.

Jeśli z liczby zgłoszonych kandydatów wynika, że jest ich więcej niż dziewięć, o składzie komisji decyduje losowanie. O miejscu i terminie losowania oraz o możliwości zgłoszenia kandydata do losowania musi zostać powiadomiony każdy pełnomocnik wyborczy.

W przypadku braku odpowiedniej liczby zgłoszonych kandydatów do OKW można zmniejszyć jej skład do pięciu osób. Jeśli mimo to brakuje chętnych, komisarz wyborczy wskazuje osoby, które uzupełnią jej skład (wymagana jest ich zgoda).

1 października – do tego dnia sporządzenie spisów wyborców w urzędzie gminy (miasta)

Jest to czynność, którą wykonują urzędy gmin (miast).

8 października – do tego dnia rozplakatowanie obwieszczeń:

- a) terytorialnych komisji wyborczych o zarejestrowanych listach kandydatów na radnych;
- b) gminnych komisji wyborczych o zarejestrowanych kandydatach na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

Czynności te wykonują na zlecenie odpowiednich komisji wyborczych wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast.

8 października – do tego dnia zgłaszanie przez wyborców niepełnosprawnych zamiaru głosowania korespondencyjnego, w tym przy użyciu nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a

Wniosek należy złożyć do właściwego komisarza wyborczego – ustnie, pisemnie, telefaksem lub w formie elektronicznej.

W zgłoszeniu należy podać nazwisko i imię (imiona), imię ojca, datę urodzenia i numer PESEL. Powinno być w nim także zawarte oświadczenie o wpisaniu do rejestru wyborców w danej gminie. Trzeba też podać, których wyborów dotyczy zgłoszenie (w wyborach samorządowych jedno zgłoszenie dotyczy wszystkich wyborów – do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw oraz wyborów wójta, burmistrza lub prezydenta miasta), a także wskazać adres, na który ma być wysłany pakiet wyborczy.

Do zgłoszenia należy dołączyć kopię aktualnego orzeczenia właściwego organu orzekającego o ustaleniu stopnia niepełnosprawności. W zgłoszeniu tym wyborca może zażądać dołączenia do pakietu wyborczego nakładki na kartę do głosowania sporządzonej w alfabecie Braille’a (więcej informacji: <https://goo.gl/cyTNKV>).

6 października – rozpoczęcie nieodpłatnego rozpowszechniania w programach publicznych nadawców radiowych i telewizyjnych audycji wyborczych przygotowanych przez komitety wyborcze

Komitet wyborczy ma prawo do nieodpłatnego rozpowszechniania audycji wyborczych w programach ogólnopolskich mediów publicznych, jeśli zarejestrował listy kandydatów co najmniej w połowie okręgów w wyborach do wszystkich sejmików województw – w tym przynajmniej jedną listę do sejmiku.

Komitet ma także prawo do bezpłatnego rozpowszechniania audycji w programach regionalnych, jeśli zarejestrował listę kandydatów co najmniej w jednym okręgu wyborczym.

Prawo do rozpowszechniania bezpłatnych audycji w programach regionalnych ma także komitet, który zarejestrował kandydata na wójta, burmistrza lub prezydenta miasta.

Nieodpłatne rozpowszechnianie audycji komitetów wyborczych zakończy się dnia 19 października o godz. 24.00.

Szczegółowe zasady nieodpłatnego rozpowszechniania audycji wyborczych w programach Telewizji Polskiej i Polskiego Radia określa Kodeks wyborczy w Dziale I – Przepisy wstępne, Rozdziale 13 – Kampania wyborcza w programach nadawców radiowych i telewizyjnych, Dziale VII – Wybory do organów stanowiących samorządu terytorialnego, Rozdziale 9 – Kampania wyborcza w programach publicznych nadawców radiowych i telewizyjnych i Dziale VIII – Wybory wójta, burmistrza i prezydenta miasta, Rozdziale 5 – Kampania wyborcza w programach publicznych nadawców radiowych i telewizyjnych (Kodeks wyborczy: <https://goo.gl/dLcfLd>).

12 października – do tego dnia składanie wniosków o sporządzenie aktu pełnomocnictwa do głosowania

Pełnomocnictwa do głosowania udziela się przed wójtem, burmistrzem, prezydentem miasta lub inną osobą upoważnioną.

Akt pełnomocnictwa do głosowania musi zawierać nazwisko i imię (imiona), imię ojca, datę urodzenia, numer PESEL oraz adres zamieszkania zarówno wyborcy, jak i osoby, której ma być udzielone pełnomocnictwo do głosowania, a także wyraźne oznaczenie wyborów, których dotyczy pełnomocnictwo do głosowania.

Do wniosku dołącza się kopię aktualnego orzeczenia o niepełnosprawności i pisemną zgodę osoby mającej być pełnomocnikiem wraz z jej danymi. Akt pełnomocnictwa sporządza się w trzech egzemplarzach (więcej informacji: <https://goo.gl/cyTNKV>).

16 października – do tego dnia składanie przez wyborców wniosków o dopisanie ich do spisu wyborców w wybranym obwodzie głosowania na obszarze gminy właściwej ze względu na miejsce ich stałego zamieszkania

Zgodnie z art. 28 par. 1 pkt 1 Kodeksu wyborczego wyborca może najpóźniej w 5. dniu przed dniem wyborów być dopisany do spisu wyborców w wybranym obwodzie głosowania w gminie, w której stale zamieszkuje. Taki sam wniosek może złożyć wyborca nigdzie niezamieszkały, przebywający na obszarze danej gminy. Wniosek składa się w urzędzie gminy (miasta).

19 października, godz. 24.00 – zakończenie kampanii wyborczej

Rozpoczyna się cisza wyborcza, czyli czas, w którym nie można prowadzić kampanii wyborczej i agitacji wyborczej – organizować zgromadzeń, pochodów i ma-

nifestacji, wygłaszać przemówień oraz rozpowszechniać materiałów wyborczych. Nie wolno także publikować wyników sondaży wyborczych (art. 107 oraz 115 Kodeksu wyborczego). Za złamanie ciszy wyborczej grozi kara grzywny (art. 498 i 500 Kodeksu wyborczego).

20 października – przekazanie przewodniczącym OKW spisów wyborców
Zgodnie z art. 26 par. 12 Kodeksu wyborczego jeden egzemplarz spisu wyborców przekazuje się w przeddzień wyborów przewodniczącemu właściwej OKW.

21 października – dzień wyborów; w godz. 7.00-21.00 głosowanie

4 listopada – w godz. 7.00-21.00 ponowne głosowanie w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast tam, gdzie nie zostali oni wybrani w pierwszej turze

POLECANA LITERATURA

- Augustyniak M., *Wybory samorządowe 2018. Zagadnienia praktyczne i schematy działań*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, ISBN: 978-83-8124-763-4.
- Hermeliński W., Tokaj B., Godzwon A., Adamiec A., *Konsekwencje rewolucji w prawie wyborczym, czyli jak postawić krzyżyk i dlaczego w kratce*, przedm. A. Zoll, Wydawnictwo Nieoczywiste, Warszawa 2018, ISBN: 978-83-63391-68-3.
- Gąsior G., Gąsior T., *Organizacja wyborów samorządowych – wybrane zagadnienia*, C.H. Beck, Warszawa 2018, ISBN: 978-83-812-8974-0.

Inicjatywa Powszechnej Edukacji Obywatelskiej i wydawca
dziękują w szczególności Związkom Samorządów:

Związkowi Powiatów Polskich
Związkowi Miast Polskich
Związkowi Gmin Wiejskich RP
Związkowi Województw RP

Redakcja językowa
Małgorzata Tarnowska

Projekt typograficzny, skład i łamanie
Michał Wysocki

Projekt okładki
Studio DTP Academicon | Patrycja Waleszczak
dtp.academicon.pl

Copyright (CC-BY) Beata Tokaj, 2018

Copyright (CC-BY) GAB Media, 2018

Copyright (CC-BY): Copyright Creative Commons – Uznanie autorstwa.
Wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim
utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne pod warunkiem,
że zostanie przywołane nazwisko autora pierwowzoru.

Wydawnictwo Nieoczywiste – imprint GAB Media
www.nieoczywiste.pl
wydawnictwo@nieoczywiste.pl

Słowniczek wyborczy – wybory 2018 jest wydawany i rozpowszechniany bezpłatnie w formie drukowanej oraz elektronicznej dostępnej na stronie internetowej Partnerów i wydawcy.

Publikacja stanowi część portalu Wiedza i Edukacja – Polska (WiEP) prowadzonego przez Inicjatywę Powszechnej Edukacji Obywatelskiej i jest suplementem do książki *Konsekwencje rewolucji w prawie wyborczym, czyli jak postawić krzyżyk i dlaczego w kratce*, która dostępna jest między innymi w księgarniach empik.com i profit24.pl.

Inicjatywa Powszechnej Edukacji Obywatelskiej
i Partnerzy wydania:

